NATALIA COSTIUC

Institutul de Filologie
(Chişinău)

LIMITE ETICE „DE DEPĂŞIT" ŞI „DE ATINS" ÎN ROMANUL LUI IOAN SLAVICI *MARA*

În eseul *Despre limită* Gabriel Liiceanu distinge o „limita de depăşit", care este una interioară, resimţită ca neajuns şi inclusă într-un sistem proiectiv, volitiv şi formativ, şi o „limită de atins", care presupune o împlinire definitivă, fără echivoc.

Aşa cum „limita interioară" este expresia peratologică a naturii din noi, „limita de depăşit" şi „limita de atins" reprezintă expresia peratologică a libertăţii, a intervenţiei spiritului asupra naturii umane individuale. Omul este singura fiinţă ce se defineşte prin limitele de atins şi de depăşit, pe care le înfruntă în cadrul etic al împlinirii destinului. „Însă a putea vorbi despre viaţă, şi mai ales despre destinul cuiva, trebuie să vezi ce a făcut el din natura sa, cum a prelucrat-o în chip liber şi conştient" [1, p. 70]. Or, identitatea se obţine anume prin „ansamblul limitelor atinse şi depăşite de-a lungul vieţii", întrucît „nici o limită atinsă şi nici una depăşită nu epuizează sensurile împlinirii, esenţa omului rămîne indefinită" [1, p. 71].

Orice destin este unul „dramatic", ce presupune depăşirea limitei interioare (ca neajuns) printr-un efort maxim. „Destinul fericit" este expresia unei intensităţi dramatice minime; datele naturale şi ţelurile asumate se armonizează. „În cazul «destinului fericit», distanţa care desparte limita de depăşit de limita de atins tinde să devină nesemnificativă" [1, p. 73].

Proza lui Ioan Slavici oferă o întreagă scară a „limitelor de atins" şi „de depăşit", a normelor etice şi a virtuţilor morale „clasice": sinceritatea, demnitatea, buna-credinţă, cinstea, dragostea şi iubirea de adevăr. George Călinescu menţiona în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* că „pentru epoca în care a apărut, romanul *Mara* trebuia să însemne un eveniment şi astăzi, privind înapoi, romanul acesta apare ca un pas mare în istoria genului" [2, p. 449].

Micul tîrg ardelenesc reprezintă imaginea unei lumi situată la răscruce; destinele eroilor sînt „destinele dramatice" ale unor oameni care înfruntă, cu tărie morală, limitele sus-menţionate. Radna este situat geografic lîngă Lipova şi aproape de Arad, acţiunea cărţii fiind plasată la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.

Deşi evocă un tîrg transilvănean care trece prin multiple transformări şi patima de înavuţire a omului, *Mara* este, înainte de toate, un roman despre iubire şi căsătorie.

„Însuşirea esenţială a lui Slavici este însă de a analiza dragostea, de a fi un poet şi un critic al eroticii rurale, dintr-o provincie cu oameni mai propăşiţi sufleteşte. (...) Jumătate din roman notează încet, răbdător aprinderea, propagarea şi izbucnirea iubirii la o fată conştientă prin frumuseţe de farmecele ei, întîi provocatoare şi nehotărîtă, apoi stăpînită şi în stare de orice jertfă" [2, p. 447].

BDD-A25971 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:47:50 UTC)

Scriitorul descrie evoluţia a trei cupluri diferite: unul deja format şi considerat (Hubăr – Hubăroaie), altul format, dar pe punctul de a se destrăma (Bocioaică – Marta) şi unul în proces de formare (Naţl – Persida). Primele cupluri armonizează, în chip schematic, printr-o subordonare tradiţională, imperativele etice ale celor două tipuri de limite. Cel de-al treilea este expresia concretă „a destinului dramatic" identic, în viziunea lui G. Liiceanu, cu „destinul fericit".

Persida reprezintă „centrul" în acţiunea romanului, punctul central în care se întîlnesc şi se intersectează toate experienţele celorlalte personaje. Însă pentru a accede la centru, personajului i se solicită împlinirea destinului prin traversarea limitelor şi a unei iniţieri, a unei existenţe profane şi iluzorii căreia îi va succede, neapărat, o nouă existenţă reală, durabilă. Astfel spus, Persida, iubindu-l pe Naţl şi căsătorindu-se cu el, parcurge un traseu iniţiatic ce o face să înţeleagă şi să vadă altfel lucrurile din jurul ei, viaţa în general, îi formează personalitatea, o maturizează. Ea este un model de prelucrare liberă şi conştientă a propriei identităţi, un model formativ (paideutic).

„Cartea este povestea tulburătoare a unei iubiri care se înfiripează prin *coup de foudre*, adică instantaneu, cu puterea unei fatalităţi" [3, p. 47], iar Slavici este unul dintre autorii care descriu o iubire respinsă, condamnată nu doar de „limitele" şi de instanţele exterioare, ci şi de cei care iubesc. Persida, o fată de 18 ani „înaltă, lată-n umeri, rotundă" şi cu toate astea, „subţirică s-o frîngi de la mijloc; cu faţa ca luna plină, curată ca floarea de cireş şi de o albeaţă prin care numai din cînd în cînd străbate, abia văzut, un fel de rumeneală" [4, p. 19] şi Naţl, un băiat de 21 de ani care „deşi măcelar, aşa era la înfăţişare, om plăcut, parcă mai mult fată decît băiat (...), cu mustaţă plină, cu obrajii rumeni, cu şorţul curat, oarecum ruşinos, semăna mai mult a cofetar decît a măcelar. Ai fi crezut că nu e în stare să frîngă gîtul unei vrăbii" [4, p. 20]. Prima lor întîlnire, pusă sub semnul destinului, a fost într-o zi de primăvară, cînd vîntul a spart o fereastră de la mănăstirea unde trăia Persida. Cînd a văzut-o pentru prima dată, Naţl „rămase uimit, cu inima încleştată şi cu ochii oarecum împăinjeniţi. Îi era parcă s-a rupt, s-a surpat deodată ceva şi o mare nenorocire a căzut pe capul lui". Reacţia Persidei a fost pe potrivă: „Obrajii ei se umplură de sînge şi îi era parcă o săgetare a ceva prin inimă. Atît a fost, nu mai mult şi ea nu mai putea să fie ceea ce fusese". Această dragoste, de la prima vedere, adevărată, i-a marcat existenţa tinerei fete, căci „atît a fost numai, şi gîndul copilei era mereu la fereastra cea spartă, la frumuseţea zilei de primăvară, la omul ce stătuse acolo, peste drum, cu ochii uimiţi şi răsuflarea, parcă oprită" [4, p. 20-21].

Evoluţia iubirii dintre aceşti doi tineri este urmărită de Ioan Slavici pe parcursul întregului roman. Slavici se dovedeşte a fi un bun observator al omului care înfruntă limitele interioare şi exterioare, iar descrierile sentimentelor celor doi îndrăgostiţi, raportate la aceste limite, sînt vădit edificatoare. În capitolul IV, intitulat „Primăvara", Naţl o întîlneşte pe Persida pe pod. „Cum să treacă? Cum să calce? Cum să-şi ţie mîinile? Cum să se uite la ea? Să-şi ridice pălăria ori să facă ca şi cînd n-ar cunoaşte-o" [4, p. 27]. Interdicţia care marchează iubirea lor este bazată pe trei factori: *naţionalitatea tinerilor* (Persida e româncă şi Naţl e neamţ, iar nici una dintre cele două familii nu vor „să-şi spurce sîngele"); *condiţia socială* (Naţl face parte dintr-o familie înstărită, îi are alături de sine pe ambii părinţi, iar Persida este orfană); şi, ultimul, *interdicţia morală* (incompatibilitatea temperamentelor, fiindcă se întîlnesc două spirite diferite, femeia reprezentîndu-l pe cel superior). Chiar de

BDD-A25971 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:47:50 UTC)

la început iubirea lor a fost una imposibilă, deoarece şi celelalte personaje erau împotriva Persidei: „Da, e fata Marei! Grăi Hubăroaie mai întîi mirată, apoi dezamăgită. «Păcat» îi venea să zică, dar n-a rostit vorba. Era oarecum înduioşată că e mare nenorocire să fii atît de fragedă, atît de frumoasă şi să ai mamă pe Mara, precupeaţă şi podăriţă" [4, p. 23].

Ioan Slavici stăruie mult asupra destinului acestui cuplu, pentru a pune în evidenţă latura „dramatică", de „maximă încordare" etică şi psihică prin care se transformă într-un „destin fericit". Sentimentul iubirii pare la început un simplu capriciu, însă evoluează şi devine o „limită de atins". Mara nu-şi acuză fiica, nici nu o judecă, dojenind-o cu cuvinte povăţuitoare de mamă:

„– Nu, fata mea, zise Mara liniştită. Aşa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neştiute şi te miri unde ajungi; te-apucă aşa din senin – cîteodată ceva şi te miri la ce te duce. Omul are data lui, şi nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce ţi-e scris are neapărat să ţi se întîmple; voinţa lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe" [4, p. 43]. Apare ameninţarea „destinului frînt", opus „destinului fericit". Împlinirea e primejduită de limitele care anunţă eşecul existenţial.

Dragostea e privită de autor ca o soartă. Sentimentul Persidei pentru Naţl este la început curat, izvorînd dintr-o nevoie de comunicare şi o dorinţă de a vindeca chinurile lui Naţl, care, dominat de pasiune, se crede un om pierdut, „un predestinat la suferinţă" [5, p. 175]. Persida este însă personajul pozitiv, cu caracter decis, cu personalitate puternică, învingîndu-şi teama şi emoţiile inerente începutului de viaţă conjugală prin felul în care înţelege dragostea, deoarece ea vede în iubire nu numai o dezlănţuire a inimii, ci şi o „menire, o modalitate de a evita prin însăşi forţa ei morală şi sufletească eşecul. Deşi fusese curtată şi de teologul Codreanu, care o adora: «Ah, ce femeie, ce ... fiinţă! Ce ademenitor îi era zîmbetul, ce dulce supărarea, ce uşor curgeau vorbele de pe buzele ei, ce nesecat îi era sufletul!» [4, p. 71], Persida hotărăşte să se căsătorească cu Naţl pentru că „simţea că destinul ei s-a identificat cu al lui Naţl..." Împlinirea prin dragoste se pune definitiv sub semnul fatalităţii, al sensului etic existenţial.

După ce sînt cununaţi pe ascuns de teologul Codreanu, Persida şi Naţl pleacă la Viena, fiind convinşi că vor reuşi să se descurce singuri. Dar la Viena cei doi tineri descoperă că nu se cunosc îndeajuns şi că nu vor putea depăşi problemele care apar în viaţa lor. „Aşadar, interesul principal al cititorului e atras de această dragoste într-un fel nelegiuită, deşi consacrată prin taina căsătoriei religioase – nelegiuită din pricină că unul din tineri nu primeşte binecuvîntarea părinţilor săi" [3, p. 51]. Astfel, Naţl devine de nerecunoscut, violent, nepăsător şi fără responsabilitatea îndeplinirii obligaţiilor de familie. Persida dă dovadă de admirabile calităţi de soţie, este harnică şi chibzuită în orice lucru. Ea înţelege că integrarea în comunitate şi împăcarea cu părinţii reprezintă condiţia pentru a fi consideraţi nu un cuplu, ci o familie. Din acest motiv nu-şi părăseşte soţul, avînd responsabilitatea de soţie şi dorinţa de a nu-şi distruge familia. Deseori îl dojeneşte pe Naţl, încercînd să-l călăuzească pe drumul bun al împlinirii prin dragoste: „dă-ţi seama ...cum te-ai fi simţit şi ce ai fi făcut, dacă eu aş fi fost atît de slabă ca tine şi aş fi plecat, ca la întoarcerea ta să nu mă mai găseşti acasă. Mi-a venit şi mie să plec, dar ştiam că acesta e un lucru pe care nu trebuie să-l fac şi m-am stăpînit..." Fiind singură, Persida a suferit mult, dar lacrimile au contenit odată ce a adus pe lume un copil care i-a salvat căsnicia, i-a adus alături de ei pe părinţi şi a putut să-şi afle pacea sufletească.

BDD-A25971 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:47:50 UTC)

Astfel, Persida este ferm convinsă că „o singură dată omul iubeşte cu adevărat”. Ea luptă pentru dragostea sa şi pentru împlinire printr-un destin convertit în „destin fericit”. Salvîndu-se pe sine, Persida îşi salvează dragostea, îşi salvează căsnicia, îşi salvează familia. Aşadar, Ioan Slavici a reuşit să prezinte evoluţia cuplului Naţl – Persida de la primele înfiripări ale sentimentului de iubire pînă la întemeierea prin automodelare etică proiectivă şi formativă şi consolidarea unei familii prin obţinerea „limitelor de atins”.

Naraţiunea în *Mara,* ca pretutindeni în proza lui Ioan Slavici, se menţine constant în plan moral. „În *Mara*, menţiona I. Negoiţescu, deşi frumuseţea trupească a tinerilor îndrăgostiţi e îndeajuns sugerată, romanul de dragoste, conştiincios susţinut ca atare, nu se dezvoltă totuşi în ordinea naturii, nici pe plan fizic, nici pe plan psihologic, ci în ordinea morală. Situaţia conflictuală a legăturii dintre cei doi protagonişti e întreţinută, pe de o parte, de mila Persidei faţă de caracterul pustiitor al iubirii lui Naţl, iar pe de altă parte, de spaima bărbatului faţă de o atît de fatală iubire” [6, p. 115-116]. E încă o dovadă că demonstraţia epică e subsumată demonstraţiei etice.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Liiceanu Gabriel, *Despre limită*. – Bucureşti, 1994.

2. Călinescu George, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. – Bucureşti, 1941.

3. Cioculescu Şerban, *Curs de istoria literaturii moderne,* Partea a II-a. – Iaşi, 1947.

4. Slavici Ioan, *Mara.* – Bucureşti, 1989.

5. Piru Alexandru, *Ioan Slavici*. // *Studii şi observaţii critice*. – Bucureşti, 1973.

6. Negoiţescu Ion, *Istoria literaturii române*, Vol. I. – Bucureşti, 1990.

BDD-A25971 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:47:50 UTC)